

İK BEN DE GEK

Tevens verschenen bij *CeTeS.nl*:

Coen Theelen, *Onze Frits is een teckel* (2008)

Coen Theelen, *Broor – Romoires omtrent een nondescript* (2017)

Coen Theelen, *Opgang – Een kleine vertelling* (2017)

Teus Lebon

Ik ben de gek

Over patronen in het onderwijsdal
- en over Wien Berger.
Of over de verkwanseling
van het onderwijs.

2021

Beek, Limburg

Copyright © 2021 Coen Theelen

www.cetes.nl

Eerste druk: maart 2021

Druk: Booksfactory

Omslag: Schmeits Multi Media /foto&vorm

Opmaak: Schmeits Multi Media

Redactie: Cetes.nl

ISBN 9789079608034

NUR 320

Het boek *Ik ben de gek* is een literaire biografie gecategoriseerd onder NUR-code 320. Deze staat voor: literaire non-fictie. Een schrijver kan dan uitgaan van werkelijke personen en/of situaties in het verleden maar zet personen om in personages en staat toe dat situaties en gebeurtenissen een eigen fictionele richting kunnen nemen al naargelang associaties en fantasie hun werk doen en de structuur van het verhaal zijn eisen stelt. Daarbij, in tegenstelling tot een standaard biografie, welke doorgaans een enkelvoudig schrijversperspectief kent, kan een literaire biografie ook een meerledig perspectief insluiten.

Alle rechten voorbehouden.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de schrijver.

I am a fool, thou art nothing.*
(Shakespeare, *King Lear*, I iv)

De enige redding van het onderwijs is het tot de grond toe af te breken.*
(Ton van Haperen, *de Volkskrant*, 7 september 2018)

Het verschil tussen genialiteit en domheid is dat genialiteit zijn grenzen heeft.
(Albert Einstein)

The shadows are as important as the light.
(Charlotte Brontë, *Jane Eyre*)

Inhoud

Vooraf	9
Prelude (Petrus)	13
1 Brief aan <i>de Krant</i> : Docent als opgejaagd wild	19
2 Professionals	25
3 'Dan gooi me maar eruit!'	29
4 De erfenis van Deetman	55
5 Schaatsen op asfalt	63
6 Het lot	89
7 Tanner's Hatch en Nederlandse studenten	93
8 Van Witte Raven en het 'pta'	117
9 God is Domheid, Domheid is God (kort hoofdstuk)	137
10 Het Nexus College	143
11 Geld en 'Moeten dit mijn collega's worden?'	155
12 Henk en Annette, een proactief setje	185
13 Restvolk	199
14 Wanneer moet je weer werken?	203
15 Wien Berger en Jacques Kerver	213
16 Frits en Frits	243
17 Jacques Kerver en Wien Berger	251
18 And sympathy is what you need	265
19 Hoe het zoal gaat: Lesbezoek Roel Pieper Lyceum	267
20 I've got	305
21 Media Kunst Drama	307
22 Wende	323
23 De Natuur en God trekken met elkaar op	325
24 Giet zegt	359
25 Ze likken elkaar de bek	365
26 Het begint ergens / Het medium / Sabine	417
Nazang (Het Zwarte Gat)	453
Extra's / Nazorg	469
De titel	470
Tweede motto: <i>De enige redding van het onderwijs</i> ... (+ naschrift Wien B.)	472
In onderwijs heerst een angstcultuur (ad H1, H25)	479
Een voorgenomen besluit genomen (ad H1, H15)	482
Docent in de uitverkoop (ad H4)	485
Over gepersonaliseerd onderwijs (ad H8)	488
Over (periode)plannen voor toetsing en afsluiting (ad H8)	490
Sajdah en Adinda (ad H19)	497
Individuele & individualisering (ad H23)	500
A concept of darkness (& light) (ad H23)	504
Over 'internetsubjectiviteit' en 'panelgesprekken' (+ naschrift Wien B.) (ad H23, H25)	505
Willekeurige uitspraken van Wien Berger in dit boek	514
Naschrift1: Nog iets over Pieter Cloodt	521
Naschrift2: Nog iets over Wien Berger	521

Voor Brigitte – indachtig S.B.

Voor M, S en L, en A – mogelijk voor later.

Vooraf

Gegroet, ik ben Teus Lebon en ik ga jullie in de achtergrond door dit tamelijk lijvig boekwerk begeleiden. Dat heb ik nu eenmaal op zeker moment als opdracht aanvaard. Enige tijd nadat ik Wien Berger als collega had leren kennen, begon ik hem intuïtief, dus vooralsnog onbewust, te zien als een soort alter ego van mezelf. We raakten, zoals blijkt, bevriend maar verloren elkaar door omstandigheden min of meer uit het oog. Na vele jaren brachten de ‘omstandigheden’ ons echter weer samen. We spraken elkaar veelvuldig buitenshuis: in cafeetjes, Zuid-Limburgse gasterieën, tijdens lange wandelingen.

Uiteindelijk zei hij: ‘Ik heb heel veel opgeschreven, wat heet: opgeslagen. Losse notities, nachtelijke opstellen, gepubliceerde en ongepubliceerde columns, samenvattingen van literatuuronderzoekjes, vele essays uit mijn studietijd, mijn thesis over Nonsense Literature, literaire tirades op papier, dagboeknotities, discussienota’s, opzetjes voor boeken of verhalen die uiteindelijk op niets uitliepen, verslagen van voorvallen in werk en privé, hartstikke mooie dialogen, monologen, de hele nondedju. Wil je er wat van hebben?’

‘Tuurlijk,’ zei ik.

‘Nou, dan leg maar alvast een mapje *Wien* aan. Dan stuur ik je *met en met* wat op. Maar één ding,’ voegde hij toe, ‘als je er ooit iets van naar buiten wil brengen, dan moet het over het onderwijs zijn. Even vooraf resumerend, want dan weet je alvast waar je naartoe moet: Docenten die in een bovenbouw van het voortgezet onderwijs willen gaan lesgeven, moeten voordat zij aan hun studie mogen beginnen, getest worden op hun IQ. Gebeurde vroeger bij Nijenrode ook. In Finland moeten basisschoolleraars academisch geschoold zijn. Enfin, dat IQ moet minimaal 130 zijn. Docenten bestemd voor de onderbouw kunnen weggkomen met 120. Mensen met een lager IQ kunnen de noden en hiaten van kinderen onmogelijk overzien, kunnen zich niet wezenlijk verplaatsen in een ander omdat ze hangen aan hun ego, en kunnen de longitudinale leerlijnen en -structuren niet van groot naar klein inhoud en toepassing geven. Als dit de voorselectie wordt van docenten, dan kan de hele hedendaagse managers-van-nikskaste (gemiddeld IQ: 100-115) naar het uvw en het bestuurdersechelon idem dito, maar dat liefst ook nog oneerfol. Geweldig toch? Oh, nóg een dingetje om niet te vergeten: Leidinggevendenden of senior consultants op een P&O-afdeling van een overkoepelend bestuur moeten, om vergelijkbare redenen als hierboven, absoluut een academische

achtergrond hebben en niet bijvoorbeeld begonnen zijn met meao secretari-eel. Je komt er vanzelf bij uit waarom ik dit zeg.'

Zodoende. Zo kwam het tot mij en zo begon ik aan de klus. Ga er maar aan staan. Ik heb er niettemin per hoofdstuk een leesbaar verhaal van proberen te maken en ondanks hier en daar tijdverspringingen toch een zekere lijn in het geheel aangebracht, hoop ik. Geloof me, ik heb tevens veel, héél veel weg-gelaten. Toch is er af en toe wat overlap tussen verschillende hoofdstukken, omdat in principe de hoofdstukken ook afzonderlijk gelezen kunnen worden. Maar mocht ondanks alle leesbaarheidsvoorzorgen het resultaat niet helemaal overkomen, ik zou zeggen: *Don't shoot the pianoplayer*. Of om met Tom Waits te spreken: *My piano has been drinking; not me, not me!*

Tot slot, voor de zekerheid alvast een waarschuwing: Zo dadelijk duik je als lezer in de *Prelude* plotseling samen met Wien Berger bijna letterlijk bovenop een zekere Henk en Annette, welke vervolgens ogenblikkelijk verbaal finaal gefileerd worden. Mogelijk vind je de hevige toon en inhoud van die paar bladzijden ongepast voor het begin van een boek, choquerend misschien zelfs, net als Henk en Annette, en benemen ze je de lust tot verder lezen. Ik heb Wien hier eerder ook op gewezen maar hij wilde het zo toch in *Ik ben de gek* opnemen. Laten we zeggen dat de rest van het lijvige boek de verantwoording en nuancering bevat van de *Prelude*. De genoemde Henk en Annette komen terug in hoofdstuk 12, en tegen die tijd zal ook wel een en ander duidelijker worden. In ieder geval, een prelude is normaal gesproken een instrumentaal voorspel zonder vaste vorm. Wien gebruikt hier het instrument van zijn stem en de taal, maar hij gebruikt toch wel degelijk een vorm, namelijk die van een klassieke tirade. Ooit waren tirades een populair volksgenre en werden er ter vermaak wedstrijden mee gehouden. Daarbij wil ik graag toevoegen dat de scene in de *Prelude* plaatsvond vrijwel aan het einde van Wiens onderwijsloopbaan en na lezing van het boek zul je begrijpen dat er ondertussen alle reden was eens even verbaal gecontroleerd alle remmen los te laten. Wie moppert of scheldt niet eens af en toe hardop en zo lelijk mogelijk tegen collega's, baas of bazin in het bos of thuis als er niemand bij is? Maar hoe dan ook, wees niet bang dat het boek één doorlopende klaagzang over het onderwijs wordt, één litanie van negativiteiten of frustraties. Nee, lees door! De afwisseling is groot, in stijl, in stemming, in onderwerpen en slechts zeven hoofdstukken gaan rechtstreeks over onderwijssituaties. Je groeit in dit boek en gaat met Wien Berger meelevén.

En als allerlaatste wil ik over de *Prelude* zeggen dat, wat eigenlijk bijna een literaire wet is, ondanks toon en taal meteen al de hoofdthema's, motieven en stellingen van het hele boek hierin in een notendop besloten zitten. En zeker als je daarbij hoofdstuk 1 en 2 neemt. Dus nogmaals, het boek gaat net als Wiens leven voor een aanzienlijk deel ook over andere 'dingen' dan onderwijs, mogelijk vermakelijke zelfs.

Oh, dan schiet me nog iets te binnen. Ik zeg hierboven dat ik in weerwil van de enorme omvang van *Ik ben de gek* zelfs nog veel heb weggelaten. Het zal blijken dat Wien veel heeft meegemaakt, maar wat plotseling tot me doordrong toen ik alles nog eens nalas, was het volstrekt ontbreken van sentimentaliteit, of noem het zelfmedelijden. Zoiets was ook niet meegekomen met de berg documenten die hij mij had aangeleverd en evenmin met wat hij me allemaal vertelde. Ik bedacht me pas helemaal aan het einde van het boek, dat juist dit waarschijnlijk is wat hem onderscheidde van het gros van zijn onderwijscollega's, dat dit – een soort humane, zachtaardige grimmigheid in plaats van sentimentele verongelijkheid - is waarom hij van meet af aan in wezen niet paste bij de persoonskenmerken welke steeds meer zijn gaan behoren bij het wereldje waarvoor hij koos: de wereld die Nederlands onderwijs heet. Dus lees maar, maar zoals eigenlijk hoort in een echt boek: het loopt niet wat je noemt goed af. Of zoals Martinus Nijhoff bijna honderd jaar geleden in het gedicht *Awater* al zei: 'Lees maar, er staat (toch) niet wat er staat'.

Teus Lebon

N.B.)

Op enkele plaatsen in de tekst zijn er sterretjes (*) achter woorden geplaatst. Deze verwijzen naar de *Extra's* achterin het boek vanaf pagina 539. *Lees deze!* Wij danken Ton van Haperen en Mark Peletier (hier: Marcel Pelemans) voor hun toestemming respectievelijk hun interview en artikel op te nemen in de bijlagen (*Extra's*) in dit boek.

Prelude (Petrus)

Niet schrikken dus, beste lezer. Na deze 'voorzang' kun je een stuk rustiger doorlezen. (Teus Lebon)

Juli 2018. Midden-Nederland. Wien Berger skeelerde over het Grondelens Dijkpad, een dubbel deels beboomd fietspad, richting Vijlmer. Een eindje voor hem fietste een ouder stel op e-bikes. De moeiteloze langzame tred en daarentegen de relatief hoge snelheid verrieden ook op afstand meteen de e. Hij liep niettemin snel op hen in en gebruikte preventief tijdig zijn vingerbel. Enigszins instabiel gingen ze achter elkaar rijden, de man voorop. Wien passeerde de vrouw en herkende haar van opzij in een oogwenk, waarmee ook meteen de man. Terwijl hij doorrolde tot naast de man, kwam hij overeind en remde licht af door de rechter skeeler dwars achter zich over het asfalt te schrapen.

'Hee Henk!' riep hij toen hij langszij de man reed. 'Wat doe jij hier, verrekte achterbakse zelfingenomen onderwijsluhannes?' Henk keek ernstig verstoord, angstig welhaast, hield de lippen strak en stijf. Hij moest zich klaarblijkelijk concentreren op het besturen van zijn e-bike. Wien zag met een half oog Annette schuin achter hem van schrik een kleine zwenkbeweging maken.

'Hooo, niet vallen, Annette! Moet je je straks na de vakantie nog ziek melden ook, omdat je hele vakantie verpest geweest is door een schaafwondje op je knie. Lage pijndrempel, dat onderwijsvolk. Toch?' Ook Annette deed er wijselijk het zwijgen toe.

'Heb je dat net goed gehoord, Henk? Ik heb een triple pleonasme aan je gewijd: achterbaks, zelfingenomen en onderwijsluhannes! Allemaal precies hetzelfde, maar wel met versterkend effect. Goeie, hè?' Henk was niet te vermurwen. 'Maar ja,' ging Wien dan maar door, 'drie keer nul is nog steeds nul, hè Henk? Hè Annette? En zelfs nul in het kwadraat is onveranderlijk nul.' Hij zag zowel Henk als Annette rood worden, gechoqueerd leek het. Maar waarvan? Angst? Woede? Schuldbesef? Schaamte? Plaatsvervangende schaamte misschien zelfs? Een blinde vlek geeft immers wonderbaarlijke projectiekracht. Henks mond ging een klein stukje open, alsof hij aanstalten maakte iets terug te zeggen of schreeuwen. Wien gaf hem geen kans.

‘Laat mij maar lekker de gek zijn, Henk, hier in mijn strak pakje op die snelle wielotjes. Laat mij maar lekker tekeergaan; ordinair, voor mijn part. Maar je weet heel goed, dat is niet voor niks, klootzakje dat je bent, minkukel. Maar jij met je Annette, met jullie benepen onderwijsmoeltjes, jullie zijn niets. NIETS, hoor je mij? Ik de gek, maar jullie zijn niets! Wat weten jullie meer dan je strontverwende zelfgenoegzame totaal overtrokken gevoel van eigenwaarde. Jullie hebben niet eens kinderen met zijn tweeën kunnen fabriceren! Haha. En dan maar over alles en iedereen oordelen. Kun je zo zien dat jullie van de boom der kennis gevreten hebben, althans dat dacht je. En niet één appeltje! Nee, de hele boom had je gedacht leeg te vreten. Haha, maar het was de verkeerde! Hahaha, werd je eigenlijk ook nog voor niks weggestuurd. Precies dat soort restvolk komt in het onderwijs. Wat een miezerige deformatie! Jongen jongen, je hebt je leven lang alleen maar op school gezeten! Niets weet je, godverdomme niets! Stomme kut!’ Wien dacht heel even iets van verbazing op Henks gezicht te zien, mogelijk vanwege de geslachtsverwisseling met het predicaat kut. Henk richtte zich ook al een heel klein beetje op vanuit zijn zadel, alsof hij Wien toch even wilde corrigeren. Maar Wien ondervindt de mogelijke correctie: ‘Sorry Annette, ik kan me niet voorstellen dat-ie per ongeluk ook nog zo’n lulletje heeft, dus noem ik hem vrijelijk een kut. En zo ja, heeft-ie toch nog iets van een lulletje, dan doet het allang toch niks meer. En zijn zaadjes hebben vast de actieradius van een weekdier.’

Wien moest even inhouden en uitwijken voor een fietsende tegenligger. Hij kon aan de gezichten van Henk en Annette zien dat dit hen de rest van de zomervakantie zou bezighouden, en hun eindeloos gespreksstof zou verlenen. Daarna, bij het begin van het nieuwe schooljaar, zouden ze er nog steeds niet over uit kunnen. Mogelijk ook zou een van beiden zich ziek melden. Overspannen, of vrij vertaald: ziek, zwak, misselijk. Acute burnout, afgebrand door een agressieve keeleraar, daardoor tevens een ptss’je. De hele school zou in ieder geval weten wie ze aan het begin van de vakantie op de fiets waren tegengekomen. Toch maar goed dat ze die Wien Berger tijdig en met vereende krachten op school, het Sint Joris Lyceum, hadden gedumpt.

‘Hey, dan ga ik maar weer eens,’ besloot hij gespeeld onverschillig, ‘als jullie toch niks te vertellen hebben. Maar onthou: Ik ben dan in

jullie ogen misschien de doorgeslagen gek. Maar ik zou bijna zeggen, denk maar eens na hoe dát zoal gekomen is. Maar jullie, godsgruwelijke onderwijsbraveriken, jullie zijn niks. En Petrus maakt je dat straks heel duidelijk, vrees ik. Prettig hiernamaals, hè!' Wien gooide zijn armen even los, zakte in zijn diepe zit en zoefde in een paar slagen bij Henk en Annette vandaan. Terzijde, Wien was een vijftal jaren ouder dan Henk en Annette. Zij waren rond de vijfenvijftig.

Toen hij echter vijftig meter verder was, bedacht hij zich plotseling. Hij remde, de skeelerwielen schraapten hard over het asfalt, en hij maakte een sprongetje om om te draaien. Terwijl hij langzaam terug rolde, zag hij Henk en Annette weer een moment aarzelen.

'Eén dingetje nog, jongelui,' zei Wien, terwijl hij zijn vinger opstak. 'Als ik jou was, Henk, had ik mij allang een enorme knal voor de harsens verkocht. Maar zelfs dat durf je niet. En weet je waarom niet?'

'Ga je gang!' antwoordde Henk. Het leek alsof het hem ontschoot, als een reflex naar aanleiding van de laatste vraag, zonder te weten wat die vraag precies was. Wien keek hem even vragend aan maar liet zich door geen enkele eventualiteit stoppen. Rammen wilde hij, rammen, met woorden!

'Ja, dat doe ik,' zei hij. 'Kijk, een buitenstaander zou kunnen denken dat je boven mij staat, je niet inlaat met ordinaire aantijgingen en gescheld op straat.'

'Zou zomaar kunnen,' antwoordde Henk bijdehand. Hij leek weer wat tegenwoordigheid van geest te krijgen.

'Maar zo ís het niet, Henkie. Het is simpelweg lafheid. Onderwijsvolk kletst en verweert zich per definitie in de derde persoon, Henk. Als het erop aankomt, durf je niks. Ja, achteraf ben je helemaal de held, met je mondje tegen anderen. Dus lafheid is één, compensatie is twee! Als een ander iets is wat je zelf niet bent, schiet je hem achter de rug om aan, toch? Dat geeft je een goed gevoel en je groeit er weer wat van, hè Henk?' Henk haalde zijn schouders op en maakte aanstalten weer op zijn fiets te stappen. Annette stond al die tijd wat afzijdig en observeerde afwisselend de een en de ander. 'Pure lafheid, karakterzwakte, Henk. Niet alleen een slap lulletje maar ook een zwak rugje. Geen ruggengraat. Een weekdier eigenlijk. Kijk maar, hier dit ruiten flanellen hemd dat je altijd aanhebt, het staat al wat stijf.' Wien voelde

in een snelle beweging aan Henks mouw. 'Dat is je ruggengraat, meer niet. Een weekdier, Henk. Zoals Judas, zoals al die stiekeme NSB'ers,' voegde Wien toe.

'Nu ga je te ver!' riep Henk.

'Ik vrees van niet,' antwoordde Wien. 'Ergo,' en hij stak weer zijn vinger op, 'ik vervloek jullie, bij dezen. Nogmaals, je komt er vanzelf achter als Petrus je straks ontvangt. Prettige vakantie!'

1 Brief aan 'de Krant': Docent als opgejaagd wild

Eind 2006 schreef ik, Teus Lebon, een brief aan *de Krant*, waarin ik het 'geval' Wien Berger belichtte. Wien was een collega-vriend uit het begin van onze 'onderwijs carrière'; dit laatste woord tussen aanhalingstekens hier vanwege het deelwoord *carrière*, dat ik in verband met het onderwijs stevast met ironie hanteer, zoals Wien Berger zelf dat ook doet. Maar hoe dan ook, die 'carrière' startte aan het begin van de jaren '80 – uiteraard in de vorige eeuw. De brief aan *de Krant* ging over de lotsgang die Wien destijds eind 2006 al een paar jaar onderging en het lot dat hem enige tijd later in voltooide vorm beschoren zou zijn. Ik nam het voor hem op. Op het moment van schrijven was dat lot, met enig gezond verstand en enige anticipatie, tragisch genoeg te voorzien. Voor de veiligheid had ik de naam Wien veranderd in Jos. De brief werd integraal door *de Krant* overgenomen en geplaatst. Alleen werd ik nog gebeld door een inlevende redacteur. Ik had ondertekend met mijn eigen naam *Teus Lebon* en de toevoeging *Docent*.

'Het lijkt me verstandig daar een kleine aanpassing te doen,' zei de redacteur aan de telefoon. 'We zijn wèl verplicht uw eigen naam aan te houden.'

'U bedoelt dat er iets van afstand moet zijn?'

'Ja, zoiets. Inderdaad.'

'Nou, noem me dan tekstschrijver in plaats van docent. Is ook nog een beetje waar.'

'Oh ja, dat is prima.'

'Maar de rest is OK?'

'Zeker. We hoeven niets aan te passen. U hebt het subtiel en ingetogen verwoord.'

'Dank u.'

'Maar, als ik mag, een persoonlijke opmerking ...?'

'Gaat uw gang. Ik kan elke kritiek wel aan, hoor.'

'Nee, zo bedoel ik het niet. Het is persoonlijk.'

'Oh?'

'Wij vinden het hier op de redactie ongelooflijk dat zoiets gebeurt, dat zoiets kan,' vervolgde de redacteur. 'Dat rechters tegenwoordig kritiekloos meegaan in zo'n machtsuitoefening, zo'n institutionele

machtsuitoefening.'

'Als eenling ben je niks meer in dit land,' antwoordde ik, 'al heb je alle gelijk van de wereld. Je hoeft per ongeluk maar de verkeerde manager-narcist of -psychopaat tegen te komen, en je bent voor de rest van je leven getekend of gezien.'

'Inderdaad. Daarom hebben we het ook meteen geplaatst. Nogmaals, het is ongelooflijk. Wij hebben echt met uw vriend te doen. Wat is zijn leeftijd eigenlijk?'

'Eh ..., twee jaar jonger dan ik. Negenenveertig.'

'Heeft hij kinderen?'

'Tja, daar zegt u wat. Drie stuks. En die gaan alle drie de academische kant op, bedenk ik me nu.'

'Dat bedoel ik. Dan kan uw vriend zijn borst nog nat maken, financieel bedoel ik, als hij al niet toevallig een aanzienlijke reservepot heeft.'

'Meent u dat?' vroeg ik. Want ik had dan wel zo'n waarschuwend maar zeker ook dramatisch stuk ingediend, maar de redacteur liet me nu pas de mogelijke consequenties van Wiens nakend ontslag beseffen.

'Dat meen ik,' antwoordde de redacteur. 'We hebben het hier op de onderwijsredactie regelmatig over de bedoeling en betekenis van deze recente en zoveelste ingreep in het onderwijs.'

'U bedoelt de afschaffing van de ontslagbescherming?'

'Ja, die was al lang vanuit de politiek richting besturen voorgekookt. In de nabije toekomst is het de bedoeling dat het onderwijs zo ingericht wordt, dat elke docent net als elke andere gemiddelde werknemer een volstrekt inwisselbaar object wordt, zeker als hij wat kundiger is, wat meer baanveranderingen is aangegaan, zijn vak wat beter verstaat en daar dichter bij wil blijven, wat kritischer is ten aanzien van methodieken en schoolbeleid, wat ouder ... Ga zo maar door. Juist deze mensen kan men in het onderwijs op termijn niet meer verdragen. Straks plukt men liever iemand van de straat en zet die voor de klas, als administrateur of maximaal iets als procesbegeleider. Eén bevoegde docent per vakgroep is dan meer dan genoeg. U verwijst zelf naar het artikel van Marcel Pelemans van ZON*.'

'Ja, ik weet het. Maar het is moeilijk te aanvaarden dat het ook wer-

kelijk zo is of zal zijn. En voor Wien Berger, Jos in het artikel, is het ook moeilijk de reputatieschade die hem te wachten staat, te overzien, laat staan inderdaad de financiële gevolgen. Godsamme!’

‘Onder ons - ik bedoel, zegt u dit uw vriend maar niet -, wij voorzien dat menig docent die tegenwoordig op deze intimiderende manier weggesneden wordt van een school, ook weggesneden wordt van een bestuur, en wellicht zelfs van het onderwijs. Hij krijgt een zwart oormerk bij zijn bestuur, maar het onderwijs is uiteindelijk een klein wereldje. De reputatieschade zal vaak desastreus zijn en hem of haar najagen, evenals zijn mis te lopen pensioenaanspraken. De huidige tendens is dat docenten die mogelijk te veel vragen stellen bij de van bovenaf ingezette beleidslijnen, en mogelijk teveel collega’s mee krijgen, rigoreus en liefst definitief geëlimineerd moeten worden. Wij gebruiken hier op de redactie het sardonische woord *extermineren*. De reden dat wij uw stuk plaatsen, is dat het haarfijn exemplarisch aangeeft hoe het onderwijs momenteel van binnenuit door de politiek, de inspecties, de besturen, de managers voor heel lange tijd verkwanseld wordt. En vergeef me dat ik het zeg, de jonge garde van de hedendaagse docenten bestaat voor het overgrote deel uit schapen; enthousiaste schapen, dat dan wel weer. Maar die bevestigen de verkwanseling eerder dan dat ze haar bestrijden, meestal uit eigenbelang.’

‘Haha. Ja, ik heb me aan het einde van mijn stuk natuurlijk een beetje ingehouden, maar dit is een woord dat Wien ook vaker gebruikt: verkwanseld.’

‘Ja, weet u wat? Die ontslagbescherming die men nu zomaar overboord heeft gegooid en de vreselijk opportunistische manier waarop managers daar naar geloven gebruik van kunnen maken, geeft alleen maar aan hoe gruwelijk we aan het veramerikaniseren zijn. Dat past niet in het onderwijs en dat past ook niet in Europa. Maar daar komen we pas over dertig jaar achter, vrees ik.’

‘Als de morele kaalslag voltooid is,’ voegde ik toe.

‘Daar kunt u zeker van zijn. En het zal niet bij een morele kaalslag blijven, al vind ik dat zelf wel de zwaarste, en al erg genoeg.’

Docent als opgejaagd wild

Teus Lebon vertelt het verhaal van een docent die het slachtoffer werd van intimidatie door de in het huidige onderwijs oppermachtige managers.

de Krant, 1 november 2006, 0:00

In het onderwijs heerst een angstcultuur, schrijft Marcel Pelemans van ZON (Zorg om Onderwijs in Nederland) vorige week in deze krant (Forum, 26 oktober)*. Mijn beste vriend, ik noem hem Jos, zit bijna vijfentwintig jaar in het onderwijs. Voor zijn huidige bestuur werkt hij echter pas zo'n zeven jaar. Ter illustratie mag ik van hem zeer beknopt vertellen wat hij daar heeft meegemaakt.

Enkele jaren geleden had zijn school voor voortgezet onderwijs het moeilijk en stond zelfs het voortbestaan ervan ter discussie. Men kon de concurrentiestrijd met omliggende scholen plotseling niet aan. Een heldere overlegstructuur was er niet. De oude rector ging met pensioen. Er kwam een manager. Er werden vele 'verbetergroepen' geformeerd maar effectief gebeurde weinig. De onvrede groeide. Vriend Jos schreef, expliciet zonder persoonlijke ambities, een hoogwaardige, gedifferentieerde beleidsnotitie, een veranderplan. Zijn collega's reageerden hetzij niet (niet gelezen), dan wel instemmend of zelfs lovend. De Centrale Directie reageerde niet. Achteraf bleek dat de manager geen steun kreeg bij de rest van de Centrale Directie. Hij verdween welhaast 'overnight'. Een nieuwe manager maakte zijn overrompelend aandoende entree. In die tijd, ongeveer een jaar na Jos' beleidsnotitie, produceerde Jos nog eens een licht ironisch A4'tje over wel erg verbalistische bestuursstukken ('Een voorgenomen besluit genomen'*).

Vanaf nu werd Jos steeds vaker, vooralsnog amicaal, tot de orde geroepen voor kleine voorvallen, kennelijke uitspraken, nalatigheden, die doorgaans opgeblazen, verdraaid of vooropgezet waren. Niet alleen collega's maar ook kinderen werden hiertoe meer en meer vrijelijk gebruikt. De leugen deed zijn intrede. Vervolgens werden Jos beetje bij beetje, als was het een spel, alle tot dan toe normale functioneringsfaciliteiten ontnomen: zijn eigen lokaal, zijn klassen havo en vwo bovenbouw, zijn sectievoorzitterschap, zijn overheadprojector, zijn ontwikkeltaken enzovoort.

Nog niet zo lang geleden werd Jos opgeroepen voor twee gesprekken waarin de aantijgingen de grenzen van het private en betamelijke overschreden. Hij concludeerde dat de Centrale Directie een onomkeerbaar beschadigingstraject had ingezet met maar één te voorspellen doel. Hij liet zich via de bedrijfsarts verwijzen naar een vertrouwenspersoon (van het bestuur), bleef wel werken. Spoedig daarna adviseerden bedrijfsarts, vertrouwenspersoon en mediator eensluidend: gepaste herplaatsing op een van de scholen die onder hetzelfde bestuur vallen; con amore oplossen.

De directie, lees: manager, negeerde dit advies en toverde een zogenaamd Open Dossier over Jos tevoorschijn. Dit zou, hoe dan ook, bij een eventuele andere baan van Jos aan de toekomstige werkgever overhandigd worden. Jos heeft het nog niet gezien, niemand trouwens, behalve de directie en de mobiliteitsmedewerker van het bestuur. Wel is bekend dat het sinds dit Open Dossier gaat om een toch wel aanzienlijk functioneringsprobleem van Jos en de suggestie is dat dit te maken heeft met zijn persoonlijkheidsstructuur. Jos eiste dat hij zou worden getest op capaciteiten en persoonlijkheid. Dat gebeurde uiteindelijk bij een bureau dat nota bene door de school werd gekozen. De uitslag van de test echter bleek de school en manager niet welgevallig te zijn.

Nu sla ik een stuk over, bijvoorbeeld over de rol van een mobiliteitsbureau van het bestuur dat volledig meegaat in de verhalen en praktijken van de directie. Dat bureau bestaat uit twee personen, die nog nooit een gesprek onder vier ogen met Jos hebben gevoerd maar wel beschikken over zijn onderwijs(voort)bestaan.

Dus ging Jos naar een gerenommeerd advocaat arbeidszaken om hem het Open Dossier te laten opvragen en dit vervolgens middels een kort geding van tafel te vegen.

‘Je hebt gelijk’, zei de advocaat, ‘maar dat doen we mooi niet.’ Hij legde uit dat ze zo’n kort geding wel zouden winnen, maar dat lieden als die van Jos’ Centrale Directie doorgaan tot het gaatje en onmiddellijk een verzoek tot ontbinding van de arbeidsovereenkomst bij de kantonrechter zouden indienen. ‘En gezien de recente jurisprudentie winnen ze zo’n zaak altijd’, zei hij.

‘Op grond waarvan?’ vroeg Jos. ‘Ik heb toch een vaste aanstelling?’

‘Verstoorde arbeidsverhoudingen, onverenigbaarheid van inzichten,’

antwoordde de advocaat. 'Weet jij dan niet dat de ontslagbescherming voor docenten is afgeschaft?'

'Nee, hoe had ik dat moeten weten?' vroeg Jos.

'Tja,' zei de advocaat. 'Hoeveel dienstjaren heb je bij dit bestuur? Zeven? Nou, dan krijg je zeven maanden mee. Je hoeft trouwens niet te denken dat je daarna een uitkering krijgt want je kunt bij het uuv nooit aannemelijk maken dat je alles gedaan hebt om ontslag te voorkomen.'

Nogmaals namens Jos kom ik tot enkele vragen en overwegingen: Getuigt het niet van diepe minachting voor de mens op de werkvloer als kantonrechters op grond van eenzijdige (vaak ook fictieve), niet te verifiëren informatie tot dergelijke destructieve vonnissen komen? (Tussen haakjes, Jos heeft altijd bekend gestaan als een uiterst bekwaam en aimabel docent.)

Moeten de managerscursussen, waarin toch al niet de meest begaafde of karaktervolle cursisten uniforme (zelfhandhavings)tactieken, strategieën en jargon ingeprent krijgen – laat staan dus de minachting voor de uitvoerende (docent) op de werkvloer -, niet eens onder de politieke loep genomen worden?

Jos zegt dat coördinerende en leidinggevende posities in het voortgezet onderwijs steeds meer worden ingenomen door mensen met een lagere hbo-opleiding, bijvoorbeeld pabo, en zelfs door ambitieuze mensen met een mbo-achtergrond, die bovendien niet altijd even goed zijn in hun oorspronkelijke vak. Volgens hem komt dit het niveau van omgang, en uiteindelijk dus het onderwijs aan jonge mensen, niet ten goede.

Teus Lebon, Tekstschrijver

De boodschap kwam aan op zijn school en de link naar Wien was duidelijk. Hij werd er echter niet op aangesproken, tenminste niet door zijn manager en discipelen. Dat hoefde kennelijk ook niet want daarna ging het snel.

De insteek van de school richting kantonrechter was inderdaad van meet af aan geweest: 'Onverenigbaarheid van inzichten'. En daar hielp dit stuk natuurlijk wel in mee.

De manager heette Clodt, Pieter Clodt, met dt.

2 Professionals

2004. De nieuwe manager was een voortvarende man: groot, robuust, gedecideerd. Hij had een wat rauwe maar sonore stem. Zijn hele voorkomen droeg uit dat hij exact wist waar hij naartoe wilde. En dat was wellicht nodig ook want sinds het vertrek van de vorige rector had de school moeten worstelen met een plotseling tekort van twee miljoen gulden op de personeelsbegroting, wat nu inmiddels gelijk stond aan een kleine miljoen euro's. Bovendien was de school al enige jaren de strijd om vwo-leerlingen aan het verliezen van een tweetal omliggende scholengemeenschappen, die zwaar hadden ingezet op het oprukken van hun gymnasiumafdeling. Hierdoor begon Wiens school ook langzaamaan haar bestaansgrond als brede scholengemeenschap te verliezen. Er moest dringend iets gebeuren. Iets? Een heleboel.

Er was, vóór deze nieuwe manager, nog een soort tussenpauze geweest want de oude rector was al twee jaar met pensioen. Dat was zeker geen verkeerde man geweest, die tussenpauze. Hij was het namelijk die als eerste met de bovenbeschreven toestand geconfronteerd werd, en had deze bepaald niet onderschat. Hij had ook een aantal studiedagen voor het personeel belegd, waarin zijn ideeën vorm kregen, mede ondersteund door het Algemeen Pedagogisch Studiecentrum uit Utrecht, en vanuit welke een aantal docentgroepen veranderprocessen moesten gaan uitwerken. Maar er was uiteindelijk weinig concreets van terecht gekomen. Wien wist eigenlijk niet precies waardoor niet. De man was niettemin plotseling weg, zonder enige aankondiging, na nog geen anderhalf jaar, met stille trom. En bijna net zo plotseling stond deze nieuwe man er, met zijn dominante stem, dwingende ogen, en de welluidende naam Pieter Cloudt. De scribent ten tijde van Napoleon moest zich stiekem suf hebben gelachen toen hij de naam van Pieters bet-betovergrootvader aan het bevolkingsregister toevoegde.

Het was de plenaire afsluiting van weer zo'n studiedag, op vrijdagmiddag, vlak voor de herfstvakantie. Maar dit was Cloudts eerste geweest. Hij was pas een paar maanden in functie.

'Beste mensen,' zei hij, 'we zijn aan het einde van een lange dag,

een vruchtbare dag deze keer. Daarvan ben ik overtuigd. Jullie hebben allemaal een plek gevonden in een werkgroep, en wij willen de nadruk leggen op het woorddeel 'werk'. Wij als Centrale Directie zullen niet stilzitten maar jullie toekomstige aanbevelingen en vooral resultaten nauwgezet monitoren. Anders blijft alles wéér hangen in het luchtledige.' De verwijzing naar zijn voorganger was duidelijk en voor Wiens gevoel meteen al niet bepaald chique. 'Bewaak het tijdspad goed en spreek elkaar indien nodig zéker daarop aan. Kortom, er wacht ons met z'n allen een aanzienlijke klus maar als we er onze brede schouders onder zetten, komt het allemaal goed. We zijn niet voor niks *professionals!*'

In het moment stilte dat hierna ontstond, verrees Wien met grote verbaasde ogen uit zijn stoel ergens in het midden. Direct om hem heen zaten voornamelijk zijn tafelgenoten van in de pauzes. Hij stak zijn vinger op. 'Pardon!' zei hij in het opstaan. Iedereen keek naar hem. 'Ik ook?' vroeg hij. Er waren hier en daar wat grinnikgeluiden hoorbaar.

'Wat "ik ook"?' zei Clodt nogal verstoord recht en dus hard in de microfoon.

'Professionals, ik ook?' Nu werd er hard gelachen.

Clodt reageerde aanvankelijk niet. Donné Worms, zijn overgeërfde adjudant, die naast hem stond, knipperde wat nerveus met de ogen. Wien had even het idee gehad dat Donné ook moest lachen maar het net op tijd afkneep. Toen het geluid wat zakte, tikte Clodt op de microfoon. 'Dat zal snel en vanzelf blijken,' was zijn korte repliek.

'Oei!' bracht collega Bert, die naast Wien zat, gedempt uit.

Na afloop was traditiegetrouw en zeker ook ter inluiding van de korte vakantie de schoolbar open. 'Kom jij maar eens mee voor een professioneel biertje, Wien,' stelde zijn collega Huub van Nederlands voor.

'Goed idee, maar mag dat eigenlijk nog wel als je een professional bent?'

'Dat komt nog, komt nog,' zei Bert, die ook gretig naar bier meeliiep.

'Wat? Dat we dat straks niet meer mogen?'

'Reken maar,' zei Bert.

'Dan hoop ik toch dat ik dan al lekker in het hiernamaals zit,' ver-

zuchtte Thei van Biologie.

‘Daar is ook geen bier,’ zei Piet.

‘Jawel, hoor,’ antwoordde Thei, ‘Lekker thuis in de vut.’

‘Oh, dát hiernamaals.’

‘Als ik straks thuiskom, zeg ik: “Schat, ik ben een professional”, wat denk je dan dat mijn vrouw antwoordt?’ vroeg Wien.

‘Dat je mag koken,’ antwoordde Huub.

‘Goed dat ik geen vrouw heb,’ zei Piet.

‘Nee, maar moet je toch nog koken,’ zei Thei. ‘Kun je tegen jezelf zeggen dat je wèl een professional bent.’

‘Komt best veel bij kijken als je in één keer professional bent, hè?’ besloot Bert. Ze zaten weer op het goede flauwekulspoor met hun zelfbenoemde tafelgroep. Er viel altijd wel wat te lachen.

‘Maar nu even serieus, jongens,’ vroeg Bert de aandacht, toen ze met gevulde hand bij elkaar stonden. En hij richtte zich meteen tot Wien. ‘Wien, je opmerking was weer geniaal maar ik heb goed gezien hoe die nieuwe dat opvat. Hij heeft misschien een heleboel van zijn mama meegekregen maar helaas geen humor. Ik weet zeker dat hij zich daar te belangrijk voor vindt.’

‘Dat denk ik ook,’ vulde Piet aan.

‘So what?’ reageerde Wien.

‘Dat wordt oppassen voor ene als jij,’ antwoordde Bert.

‘Ga weg, Bert! Wat zou die dt me kunnen maken? We hebben toch gewoon een vaste aanstelling!?’

‘Dat weet ik niet. Ik zou er niet gerust op zijn.’

‘Ja, nog iets!’ mengde Piet zich in de dialoog. ‘Die columns in de Nieuwsbrief, daar zou ik òf mee stoppen nu Geijselaers er niet meer is, òf ze heel wat kwijlender van toon maken.’ Piet was vakgroefhoofd Nederlands. ‘Luister Wien, ironie, hyperbolen, understatements kun je vergeten. Dat gaat zo iemand letterlijk opvatten. En dat keert zich meteen tegen je. Daar ga jij je niet tegen kunnen verweren.’

‘Ja, jongens! Belachelijk toch. We mogen toch nog wel éinig niveau proberen te houden! Daar zijn we toch voor?’

‘Wordt moeilijk. Moeilijk, moeilijk,’ bromde Huub. ‘Tijden veranderen.’

Later die avond zocht Wien maar eens op wat er nu op dat moment zoal onder een professional werd verstaan: 'Er zijn talloze definities van wat een professional is,' vond hij als eerste. 'Kortweg kun je zeggen dat een professional zich vooral kenmerkt door het bezitten van een vakmanschap. Een professional heeft veel kennis en specifieke vaardigheden op een bepaald vakgebied.'

Tja, dacht hij, op de lerarenopleiding laten ze al vmbo'ers met één jaartje havo toe, of mislukte mbo'ers niveau 3, de opleiding bestaat inmiddels voor 50% uit het schrijven van zelfreflecties, als specifieke vaardigheid geldt nu met name het proactief socializen. Ja, dan helpt het vast als je jezelf met z'n allen professionals gaat noemen.

Hij was in dit soort stellingnames nogal uitgesproken want hij had het als begeleider van stagiaires zelf ervaren. Wien was in die tijd vak-groepvoofd Engels. Sectievoorzitter, heette dat.

Dus hij zocht nog wat verder. 'Iemand die zeer zakelijk handelt en zich niet inlaat met emoties bij wat hij doet.' Dat is prima, dacht hij, behalve als de profesional per ongeluk een narcist is.

'Een professional is een jonge carrière-maker met een hoge levensstandaard en een trendgevoelige levensstijl.' Aha, die herken ik, leverde hij in stilte commentaar. De nieuwe jonge garde in onderwijsland. Maar deze garde laat zich alléén maar in met emoties, vooral die over zichzelf. Ik begin er een goed beeld van te krijgen, dacht hij, en ging voor de spiegel staan. 'IK BEN GÉÉN PROFESSIONAL,' zei hij hardop tegen zijn evenbeeld, 'althans niet één van deze tijd.'